

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-21>

УДК: 336.71

СЕРЕБРЯНСЬКИЙ Дмитро

Державний податковий університет

<https://orcid.org/0000-0002-4231-664X>

e-mail: sdmukr@mail.com

БІРЮК Дмитро

Державний податковий університет

<https://orcid.org/0009-0001-0273-9867>

e-mail: dima4444@ukr.net

ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З КРИПТОАКТИВАМИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА БЮДЖЕТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ В УКРАЇНІ

Бурхливий розвиток крипто активів зумовив трансформацію структури та функціонування окремих складових фінансової системи. З одного боку, відкриваються нові можливості для здійснення трансакцій, коли платежі та інші фінансові послуги стають дешевшими, швидшими, доступнішими, з іншого боку, активне використання криптоактивів створює проблеми для фінансової стабільності в результаті заміщення ними активів та валюти, що отримало назву "криптоізації". Осмислення та впорядкування процесів криптоізації потребує поглибленого вивчення цієї проблеми з метою напрацювання інструментів впливу на неї. В статті оцінено потенціал надходжень до бюджету від оподаткування доходу від операцій з криптоактивами. Визначено, що запровадження сучасної системи оподаткування криптовалюти є надзвичайно важливим кроком для збереження стійкості та інноваційності фінансової системи в Україні. Ефективне оподаткування криптовалютних операцій сприятиме залученню нових інвестицій, розвитку фінансових інновацій та підтримці інноваційних стартапів, запобіганню незаконним операціям з криптовалютами, стабільному приросту бюджетних надходжень, а в підсумку - стабільності фінансової системи. Обґрунтовано доцільність запровадження ставки податку в розмірі 5% від прибутку з криптовалютних операцій з метою стимулювання криптовалютних стартапів та залучення інвесторів.

Ключові слова: фінансова система, криптоактиви, оподаткування, податкові надходження, регулювання обігу криптоактивів, токени, криптоекосистема, криптоізація.

SEREBRIANSKYI Dmytro, BIRYUK Dmytro

State Tax University

TAXATION OF OPERATIONS WITH CRYPTOASSETS AND ITS IMPACT ON BUDGET POTENTIAL IN UKRAINE

The rapid development of crypto assets has led to a transformation in the structure and functioning of individual components of the financial system. On the one hand, new opportunities are opening up for transactions, when payments and other financial services become cheaper, faster, and more accessible. On the other hand, the active use of crypto assets creates problems for financial stability as a result of their replacement of assets and currencies, which has received the name "cryptoization". Understanding and streamlining the processes of cryptoization requires a deeper study of this problem in order to develop tools to influence it.

The article assesses the potential budget revenues from taxing income from crypto asset operations. It is determined that the introduction of a modern cryptocurrency taxation system is an extremely important step for maintaining the sustainability and innovation of the financial system in Ukraine. Effective taxation of cryptocurrency operations will contribute to attracting new investments, developing financial innovations and supporting innovative startups, preventing illegal cryptocurrency operations, stable growth of budget revenues, and ultimately - the stability of the financial system. The feasibility of introducing a tax rate of 5% of the profit from cryptocurrency operations is substantiated in order to stimulate cryptocurrency startups and attract investors.

The development of taxation of virtual assets should take place in the context of supporting constant financial innovations in conditions of limited information and focusing on ensuring tax flows to the budget. Conceptually, the dual functional nature of cryptocurrencies as investment assets and means of payment creates difficulties in fixing capital gains and losses when used as investment assets. As for the introduction of VAT and sales tax, it is advisable to classify cryptocurrencies similarly to the national currency. The effectiveness of collecting income tax will depend on the technologies for processing information about profits and losses and accounting for cryptocurrency transactions. In Ukraine, effective taxation of virtual assets will allow streamlining the processes of their circulation and ensuring their regulation at the state level, will provide a non-debt method of filling the budget, a more inclusive way of financing the reconstruction and development of the real sector of the economy, will contribute to maintaining the potential for creating capital markets and preserving the innovative nature of the development of the financial system.

Keywords: financial system, cryptoassets, taxation, tax revenues, regulation of circulation of cryptoassets, tokens, cryptoecosystem, cryptoization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Бурхливий розвиток крипто активів в останні роки, розцінений зарубіжними дослідниками як виникнення «крипто екосистеми» (*Crypto Ecosystem*) [1], зумовлює трансформацію структури та функціонування окремих складових фінансової системи. З одного боку, відкриваються нові можливості, а саме: платежі та інші фінансові послуги стають дешевшими, швидшими, доступнішими, що посилює їх потенціал як інструменту транскордонних платежів. Виникає можливість перетворити банківські депозити

на стейблкоїни [1], які дозволяють миттєво отримати доступ до широкого спектра фінансових продуктів із цифрових платформ і здійснити миттєву конвертацію валюти. Децентралізовані фінанси здатні стати платформою для більш інноваційних, інклюзивних та прозорих фінансових послуг.

З іншого боку, активне використання криптоактивів створює проблеми для фінансової стабільності, особливо в результаті заміщення ними активів та валюти, що отримало назву "криптоізація"[2]. Висока анонімність крипто активів послаблює їх контроль та регулювання, посилюючи ризики банкрутств та шахрайства, зменшує керованість потоків фінансових активів, сприяючи їх виходу у тінь. В системі заходів послаблення таких ризиків та підтримки фінансової стабільності й безпеки учасників криповалютних операцій важливе місце посідають запровадження ефективної системи оподаткування таких операцій. Поряд із розв'язанням означених завдань, враховуючи суттєві обсяги криптоактивів, це дозволить сформулювати джерело надходжень до бюджету, яке, незважаючи на волатильність, є досить потужним.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні й практичні аспекти трансформації податкової системи в епоху криптоізації та особливості оподаткування криптоактивів є предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Зокрема, міжнародний досвід цифровізації податкової сфери та підходів до оподаткування криптоактивів досліджено О. Бурашніковою [3] і В. Моїсеєвим [4], вплив тіньової економіки на функціонування податкової системи країни проаналізовано Н. Давиденко [5], місце податкових інструментів в системі детінізації економіки розглянуто в роботі Л. Ємельяненко [6], А. Колісник визначила особливості оподаткування в умовах становлення цифрової економіки [7], В. Оджиковський провів порівняльний аналіз законопроектів щодо регулювання віртуальних активів в Україні [8]. Дослідженню окремих питань правового статусу, розвитку та особливостей функціонування криптовалюти як об'єкту оподаткування присвячені праці І. Макарова та А. Шоар (I. Makarov and A. Schoar) [9], Н. Сарфо (N. Sarfo) [10], М. Фула (M. Fool) [11], С. Фолей (S. Folley) [12].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Незважаючи на вагомі здобутки зазначених науковців, динамізм сьогодення та специфіка поточної ситуації в Україні вимагають подальшого розвитку цього напрямку наукових досліджень для вирішення нагальних проблем наповнення вітчизняного бюджету та залучення іноземних інвестицій в Україну.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в дослідженні підходів до оподаткування крипто активів та оцінці можливого потенціалу збільшення податкових надходжень до бюджету за рахунок оподаткування операцій з криптоактивами.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із проблем теорії та практики оподаткування криптоактивів в зарубіжних країнах та оцінки її бюджетного потенціалу. Для вирішення завдань дослідження використано такі методи: економіко-статистичний – під час аналізу сучасного стану оподаткування криптоактивів та наявних проблем його розвитку; методи абстрагування та узагальнення – для обґрунтування висновків дослідження. Інформаційною базою для дослідження є нормативні акти, що регламентують питання оподаткування суб'єктів бізнесу під час дії воєнного стану, офіційні дані Державної служби статистики України, наявні відкриті дані щодо дослідження стану обігу криптоактивів, які проводили дослідницькі організації на періодичній основі, наукові статті, присвячені питанням оподаткування криптоактивів в зарубіжних країнах та в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ.

Серед процесів цифровізації фінансової системи особливе занепокоєння фінансових регуляторів, викликає тенденція криптоізації, що віддзеркалює зростаюче використання крипто активів у тіньовій економіці та, відповідно, веде до втрати бюджетами країн значних податкових надходжень. За даними аналітичного порталу, Triple A найбільша частка власників криптоактивів у ОАЕ – 25,2 %, у Сингапурі – 24,4%, у Туреччині – 19,3% у США – 15,5% в Україні – 10,7 % або 3,7 млн. (у 2022 р – 15,72% (понад 6,5 млн. українців) [13]. За «Глобальним індексом прийняття криптовалют» у 2021 р. Україна увійшла до 20 кращих країн у загальному рейтингу глобальної платформи Chainalysis і посіла четверте місце при щоденному обігу віртуальних активів в обсязі 1 млрд грн. Проте вже у 2023 р. згідно щорічного Звіту про географію криптовалют компанії Chainalysis в рейтингу Глобального індексу впровадження криптовалют за 2023 р. Україна зайняла 5-е місце серед 155 країн світу (в 2022 р. - 3-є місце). У 2021 р. українські інвестори отримали прибуток від інвестицій у цифрові активи у розмірі майже 2,8 млрд дол (13-є місце у загальному рейтингу), загальний прибуток власників криптовалют у світі становив 162,7 млрд. дол США. Проте за 2023 р. обсяг криптовалютних транзакцій в Україні впав на 35,8 млрд. дол Портал характеризує

Україну як «глобальний криптоцентр», але, як зазначає М. Федоров, міністр цифрової трансформації України, все це відбувається у тіні, через що міжнародні біржі не можуть заходити в Україну. З жодної операції з віртуальними активами не сплачують податків [14]. Така ситуація веде до значних втрат бюджету та потребує виправлення.

З прийняттям у 2023 р. Закону «Про віртуальні активи» [15] Україна зробила вагомий крок до легалізації ринку віртуальних активів, проте більшість нормативно-правових актів із впорядкування обігу віртуальних активів все ще перебувають у стадії розроблення. Тому актуальним лишається завдання розвитку гнучкої нормативно-правової бази системи оподаткування віртуальних активів відповідно до підходу, який ґрунтується на оцінці ризиків віртуальних активів і їх постачальників, розроблених Цільовою групою з фінансових заходів (FATF) [16]. Це дозволить створити прогресивну модель регулювання платежів, інвестицій, деривативів та їх оподаткування і упровадити механізм захисту прав та інтересів інвесторів.

При оподаткуванні криптоактивів має дотримуватися принцип нейтралітету, тобто оподаткування криптовалют має здійснюватися так само, як і аналогічних традиційних фінансових активів. У вищезазначеному Законі під «віртуальним активом» визначено нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Таке визначення становить певну проблему для оподаткування, оскільки поняття «криптоактив» замінено на «віртуальний актив», який законодавець визначає об'єктом цивільних прав, а не в якості платіжного фінансового інструменту. Крім того, на момент прийняття закону відповідні зміни не були внесені у Податковий кодекс, тож фактично віртуальні активи в Україні не є легально-оборотними в законодавчому розумінні.

Для виправлення цієї ситуації в Україні на початок квітня 2024 року у Верховній Раді було зареєстровано два Законопроекти про легалізацію віртуальних активів в Україні [17; 18], які розроблено НКЦПФР (як основний) та Мінцифрою на основі Регламенту Європейського Союзу MiCA (The Markets in Crypto assets). Законопроекти складаються з трьох частин: зміни до Податкового кодексу України, нова редакція Закону України «Про віртуальні активи», зміни до інших законодавчих актів.

Незважаючи на багато спільного, проекти законів від мають певні відмінності у підходах до оподаткування, що наведені в таблиці 1.

Окрім наведених порівняльних характеристик, що практично й формують механізм оподаткування криптовалюти, особливий інтерес становить оцінка потенційних податкових надходжень від впровадження зазначеного оподаткування. Очевидно, що через нестачу інформації здійснити точні розрахунки практично неможливо. Однак, за умов застосування певних припущень про обсяги операцій з віртуальними активами та криптовалютами, умовних ставок дохідності та оподаткування, можна приблизно оцінити економічний ефект оподаткування.

В роботі західних фахівців А. Thiemann [19] на основі даних про транзакції Bitcoin, наданих Chainalysis, та інформації про веб-трафік на платформах зроблено оцінку нарахованого та реалізованого приросту капіталу резидентами ЄС. Хоча інформація про фактично сплачений податок на приріст капіталу із цих транзакцій недоступна, проте А. Thiemann приблизно оцінив обсяги податку, що підлягають сплаті, як верхню межу суми несплаченого податку; у 2020 р. ця сума становила 850–900 млн євро [19]. Важко співвіднести цю цифру з податковими надходженнями від оподаткування податком на приріст капіталу фізичних осіб в ЄС, про які багато країн не повідомляють. Але А. Thiemann стверджує, що це становить близько 0,3 % від загальних доходів від податку на майно в ЄС і це зрівняємо з доходами від податку на приріст капіталу лише у Великобританії, яку не було включено до вибірки.

Якщо припустити, що загальна капіталізація ринку криптовалют становить 1 трлн. дол. США (для порівняння глобальне «приховане багатство» становить близько 7 трлн. дол. США) [20] та припускаючи норму прибутку в 5 % (мається на увазі середня дохідність фінансових активів) і ставку податку 20 % (не беручи до уваги складність і різноманітність національних податкових режимів), то очікувана сума загального податку до сплати становитиме 10 млрд дол. США. Якщо ж взяти пікові значення ринкової вартості ринку криптовалют (у листопаді 2021 р.) на рівні 2,6 трлн. дол. США, то потенційна сума податку на прибуток складатиме 26 млрд дол. США. Разом з тим, в глобальному контексті, це лише близько 1 % від світових доходів від податку на прибуток корпорацій (СІТ). В Україні за даними Міністерства цифрової трансформації вклади в криптовалюту в 50 разів перевищують вклади в українські гривневі акції та цінні папери без урахування ОВДП; власниками криптоактивів є 14,52 % українських громадян [21].

Зважаючи на високу волатильність і нестійкість ринку криптовалют прогнозні значення доходів від оподаткування операцій з криптовалютами також можуть різко відхилитися від прогнозних значень. Так, капіталізація ринку криптоактивів у 2021 р. зросла з 752 до 2368 млрд дол. США, а в 2022 р. впала до 836 млрд дол. США. Отже, за умови 20% ставки податку, доходи від податку на приріст капіталу, нарахованого за 2021 р., становили б 323 млрд дол. США, або майже 12 % світових доходів від податку на прибуток корпорацій (СІТ). І навіть, якби було реалізовано лише третину цього приросту, доходи все одно становили б близько 100 млрд дол. США. У 2022 р. падіння втрат податкових надходжень було б такої ж величини.

Таблиця 1

Відмінності між законопроектами про оподаткування віртуальних активів

Основний законопроект	Альтернативний законопроект
Не визнає можливість проведення операцій з обміну ВА на товари, роботи чи послуги Якщо діяльність з продажу віртуальних активів здійснюється юридичною особою, то прибуток з такої діяльності буде оподатковуватись за загальною ставкою податку на прибуток підприємств, що становить 18%, жодних знижених ставок податку та пільг для юридичних осіб за такими операціями не передбачено. Оподаткування доходу від операцій з криптовалютою, проведених платниками єдиного податку, здійснюється за загальними правилами і ставками оподаткування для таких платників єдиного податку.	1) Прямо дозволяє включити до формування вартості ВА ту суму товарів, робіт чи послуг, які були реалізовані в обмін на ці ВА (тобто вартість ВА дорівнюватиме сумі реалізованих товарів, робіт чи послуг) та безпосередньо пов'язані з цим витрати. 2) Передбачає, що при відчуженні ідентичних ВА з різною первісною вартістю вважається, що відчуження таких ВА здійснюється в тому самому порядку черговості, у якому вони були набуті платником податку. (метод FIFO (first in, first out)).
Обмежується бланкетною нормою, за якою перелік дозволених витрат буде затверджуватися НКЦПФР.	Прямо передбачається, що до витрат із придбання ВА також включаються безпосередньо пов'язані з цим витрати.
Відчуженням віртуальних активів вважається їх обмін на інші ВА. Тому при обміні ВА на інші ВА, за потрібно визначати інвестиційний дохід за кожною операцією	Таке обмеження відсутнє
При обміні ВА на інші ВА вартість отриманих ВА буде дорівнювати первісній вартості переданих ВА	
Оподаткування доходів фізичних осіб (ПДФО)	
Фізичні особи зобов'язані вести облік загального фінансового результату за операціями з ВА окремо від інших операцій та також окремо від операцій з іншими інвестиційними активами. Але оподаткування ПДФО операцій із ВА буде визначатися за такими самими правилами, як і для операцій з іншими інвестиційними активами: окремий фінансовий результат визначатиметься як сума доходів від відчуження ВА, зменшена на суму витрат на придбання ВА (первісну вартість ВА). У разі виникнення інвестиційного прибутку, він буде підлягати оподаткуванню в тому періоді, у якому він виник (інвестиційний збиток — зменшувати фінансовий результат від операцій із ВА наступних періодів до його повного погашення)	
Обмежене використання інвестиційних збитків за операціями продажу ВА пов'язаним особам, дарування чи передавання в спадщину. Так передбачається вимога, що дохід від продажу (обміну) ВА визначається на договірній основі, проте не може бути нижчим ринкової вартості. Відсутність правил для визначення ринкової вартості створює труднощі для платників податків	Обмеження відсутнє Перший продаж емітованого токена не є продажем, так само як і погашення токена цифрових грошей, токена з прив'язкою до активів або службового токена. Відповідно вартість ВА, отриманих унаслідок емісії (створення) чи безоплатно не оподатковується
Ставка ПДФО визначена на рівні 18% для інвестиційного прибутку за операціями з ВА	
	Пільгові умови, за якими застосовуються зменшені ставки ПДФО: 5% — протягом трьох років, а потім — 9% протягом наступних п'яти років для тих фізичних осіб, у яких сума інвестиційного прибутку не перевищує 7 млн грн протягом року.
Підхід до дозволених витрат ідентичний до того, що передбачено для високодохідників у контексті регламентування податку на прибуток	
Фізичні особи будуть зобов'язані декларувати всі свої операції (як на території України, так і за її межами).	
Додаткові правила щодо спадкування чи дарування.	
Дозволяється віднести до витрат лише суму ПДФО та державного мита, сплачених у зв'язку з такими операціями	Дає змогу включити всю суму витрат дарувальника/спадкодавця (якщо він є членом сім'ї першого або другого ступеня споріднення), а також пов'язані з операцією витрати обдарованого/спадкоємця (наприклад, те саме ПДФО та мито).
Статус податкового агента для авторизованих надавачів послуг із ВА	
Надавач послуг: зобов'язаний за кожною операцією з відчуження ВА нараховувати ПДФО, що також поширюється на операції обміну ВА на інші ВА; має враховувати витрати фізичної особи для визначення її інвестиційного прибутку; зобов'язаний складати податковий розрахунок із ПДФО та вести облік усіх операцій своїх клієнтів.	Сфера відповідальності надавачів послуг обмежується лише складенням податкового розрахунку з ПДФО
ПДВ	
Операції з емісії (створення), введення в обіг та виведення з обігу, обміну, продажу та іншого відчуження віртуальних активів не визнаються об'єктом оподаткування ПДВ	
Оподатковуються ПДВ	
Токени, визначені індивідуальними ознаками	Службові токени
Прирівнюються до операцій із постачання іншого об'єкта цивільних прав, право власності на який підтверджує відповідний ВА, якщо операція з постачання цього ВА опосередковує постачання іншого об'єкта цивільних прав.	
Звільнення від ПДВ тільки щодо послуг з обміну ВА на гроші чи інші ВА, а також переказу ВА	Звільнення для всіх послуг, крім надання консультацій щодо ВА

Джерело: [17, 18]

Якщо ж проаналізувати обсяги надходжень у випадку застосування податку на фінансові транзакції з криптовалютами, який пропонується або вже застосовується до прибутків від торгівлі цінними паперами, то за ставкою 0,1% (пропозиція Європейської Комісії від 2011 р. податкові надходження від усіх криптотранзакцій, які становили 15,8 трлн дол США у 2021 р., становили б близько 15,8 млрд дол. США. Довідково можна зазначити, що, наприклад у Бразилії, до певних транзакцій застосовувалася ставка 0,01118 відсотка, тож доходи від оподаткування становили лише 1,8 мільярда доларів США.

Зважаючи, що в Україні у піковому 2021 р. щоденний оборот віртуальних активів становив близько 1 млрд грн на добу [22], або приблизно 360 млрд грн на рік, то за вищенаведеним підходом надходження від податку з обороту становили б 360 млн грн на рік. У 2024 р. середньоденний оборот на крипто біржах в Україні (яка має кілька власних бірж криптоактивів, таких як KUNA, WhiteBIT, BTC TRADE UA та QMALL), становив на WhiteBIT – 300 млн дол, QMALL – 18 млн дол США KUNA - 2 млн дол., що у сукупності становить 12,8 млрд дол або 4,6 трлн грн. на рік [22]. Тож дохід від податку на трансакції з віртуальними активами міг би бути на рівні 4,6 млрд грн.

Продовжуючи прогнозні розрахунки, розглянемо альтернативний підхід до оподаткування, що пропонує розглядати криптовалюту як засіб платежу. Труднощі реалізації такого підходу полягають в тому, що в даному випадку деякі трансакції повністю оподатковуються (наприклад, придбання товарів і послуг або нерухомості кінцевими споживачами), а інші трансакції (такі як придбання виробничих ресурсів включаючи виплату зарплати) повністю або частково виключаються з бази оподаткування.

Припустімо, що всі трансакції з криптовалютою являли собою ланцюжок з ПДВ, при цьому кінцевий продаж становить 5 % від вартості усіх трансакцій. За загального обсягу трансакцій у 15,8 трлн дол США у 2021 р. і за ставки ПДВ/податку з продажу на рівні 15 % (середній в ЄС), передбачувані доходи становитимуть 118,5 млрд дол США. Можна припустити, що значна частина трансакцій пов'язана з тіншовим обігом і тому податки з них буде складно стягнути. Однак, якщо навіть тільки 2 % трансакцій будуть припадати на законний кінцевий продаж, передбачуваний дохід складе 47,4 млрд дол США. Хоча в Україні законопроектами не передбачено оподаткування ПДВ операцій з віртуальними активами, проте потенційно за обсягу трансакцій у 360 млрд грн. у 2021 р. і 4,6 трлн грн у 2024 р. та ставки ПДВ у 20 % передбачувані доходи могли сягнути 3,6 млрд грн у 2021 р. та 46 млрд грн у 2024 р.

Якщо орієнтуватися на норми Законопроектів у цій сфері щодо оподаткування доходу від віртуальних активів за ставкою 18 % (плюс 1,5 % воєнного збору), то у 2021 р., коли українські інвестори отримали прибуток від інвестицій у цифрові активи у розмірі майже 2,8 млрд дол податкові надходження могли б становити 500 млн дол США або 13,5 млрд грн., що дорівнює 1,3 % доходів Державного бюджету України у 2021 році. За експертними даними у 2023 р. доходи в Україні від криптовалют оцінені на рівні 0,85 млрд дол США [23].

Наведені розрахунки дуже спрощені, з великою кількістю допущень та можливими потенційними втратами у разі ухиляння від податків, разом з тим вони корелюють з оцінками для інших країн. На основі таких приблизних оцінок Спільний комітет Конгресу США з оподаткування (2021 р.) прогнозує, що дохід у перший рік роботи нових вимог до звітності з криптовалютних операцій, становитиме 1,5 млрд дол США, збільшившись до 4,6 мільярда доларів США до 2031 року. Це становить приблизно 1 % від загального (федерального, штатного та місцевого) доходу від податку на приріст капіталу 2020 року [24].

За розрахунками фахівців Ukraine Economic Outlook щодо потенційних прибутків для населення від вкладень коштів у криптовалюту, доходів майнінгових ферм та емісію стейблкоїнів, втрачені кошти від податкової нерегульованості віртуальних активів в Україні [25] становили з 2016 року 48,8 млрд дол прямих доходів населення та компаній – 80% (39 млрд) - прибуток населення, 14% (7 млрд дол) – доходи майнерів і 6% (2 млрд дол) – доходу компаній-емітентів стейблкоїнів, а також 4,1 млрд дол податкових надходжень через відсутність крипторегуляцій. Це дорівнює 7,0 млрд та 0,6 млрд дол США щорічно. При цьому доходи розподілені нерівномірно, і більшість «втрачених» доходів припадає на пікові 2017 (23,3 млрд дол) та 2020 (14,9 млрд дол) роки [25]. Ключові чинники втрачених можливостей – це дешева електроенергія в періоди становлення майнінгу криптовалют, відсутність інструментів інвестування без прив'язки до централізованих структур для населення та обмежена ліквідність валютних інструментів усередині країни.

Таким чином, можна підсумувати: по-перше, потенційні доходи від операцій з криптовалютами у світі вимірюються десятками і сотнями мільярдів доларів, але частини із них в тіні і визначення їх тіншової частки є складним питанням. Не зважаючи на боротьбу з ухиленням від сплати податків, пов'язану з квазіанонімністю віртуальних активів та їх концентрацією у великих власників, контроль за злочинною діяльністю виходить за межі можливостей податкових органів. По-друге, з погляду забезпечення ефективності оподаткування, класифікація криптовалют як засобу платежу у трансакціях, а не як інвестиційного активу, здатна спричинити низку труднощів їх оподаткування ПДВ та податком із продажу. Тому в Україні планується запровадити податок з доходу юридичних і фізичних осіб, приблизні оцінки надходжень від якого становитимуть 1% доходів бюджету.

Слід зауважити, що на поточному етапі воєнного стану в Україні поруч із потребою наповнення бюджету не менш гостро стоїть завдання залучення іноземних інвесторів, що обмежує можливості оподаткування операцій з криптовалютами. На наш погляд, Україні доцільно зупинитися на максимально ліберальному підході і встановити ставку оподаткування на рівні 5% доходу від проведення операцій з віртуальними активами за прикладом країн Балтії, що дозволяє останнім досить успішно залучати інвесторів.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ.

Швидкий розвиток високоволатильного ринку віртуальних активів та сегменту криптовалют вимагає адаптації податкових систем до його особливостей. Мають бути запроваджені послідовні, чіткі та ефективні правила оподаткування доходу від операцій з криптовалютами, яких наразі бракує. Розвиток оподаткування віртуальних активів має відбуватися в контексті підтримки постійних фінансових інновацій в умовах обмеженої інформації та орієнтуючись на забезпечення податкових потоків до бюджету.

В процесі розвитку оподаткування віртуальних активів виникають як концептуальні, так і практичні проблеми. Концептуально подвійна функціональна природа криптовалют як інвестиційних активів і засобів платежу створює труднощі із фіксацією приросту і втрат капіталу на разі їх використання як інвестиційних активів. Щодо запровадження ПДВ та податку на продаж, то криптовалюти доцільно класифікувати подібно національній валюті. Ефективність стягування податку на прибуток залежатиме від технологій обробки інформації про прибутки і збитки та обліку транзакцій з криптовалютою. Одночасно виникають питання щодо ролі оподаткування у вирішенні проблем, наприклад, пов'язаних з використанням криптовалют у індустрії азартних ігор, або як тимчасового заходу боротьби з відмиванням капіталу. Також постає питання щодо запровадження податку чи збору на викиди вуглецю для вирішення проблеми негативного впливу на клімат процедури майнінгу криптовалют.

Найсуттєвішою дилемою на шляху запровадження ефективного оподаткування є сама спекулятивна та «квазі-анонімна» суть криптовалют – мотивацією їхнього створення та використання є уникнення нагляду та контролю з боку регуляторів, які надають інформацію податковим органам або стягують податки. Тому першим кроком на шляху до оподаткування віртуальних активів є застосування правил ідентифікації та верифікації особистості власників бенефіціарів (Anti-money laundering, AML) та вимог щодо звітності третіх сторін, що нещодавно запроваджено в США. Однак існує ризик того, національні податки спричинять концентрацію транзакцій на децентралізованих біржах за кордоном або їх проведення безпосередньо peer-to-peer. І хоча ОЕСР розроблено рамки для розширення діючих домовленостей щодо обміну інформацією про трансграничні операції з віртуальними активами, але на разі це не вирішує завдання повного охоплення операцій децентралізованої торгівлі податками і дозволяє оподатковувати лише незначну частину операцій.

В Україні ефективне оподаткування віртуальних активів дозволить упорядкувати процеси їх обігу і забезпечити регулювання на державному рівні, забезпечить не борговий спосіб наповнення бюджету, більш інклюзивний спосіб фінансування відбудови й розвитку реального сектору економіки, сприятиме підтриманню потенціалу створення ринків капіталу та збереженню інноваційного характеру розвитку фінансової системи, який забезпечують криптоактиви.

Література

1. Bains P., Ismail A.; Melo F.; Sugimoto N. Regulating the Crypto Ecosystem: The Case of Unbacked Crypto Assets. 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fintech-notes/Issues/2022/09/26/Regulating-the-Crypto-Ecosystem-The-Case-of-Unbacked-Crypto-Assets-523715>.
2. Clotfelter, C. T. Gambling Taxes. In Theory and Practice of Excise Taxation: Smoking, Drinking, Gambling, Polluting, and Driving. Chapter 4, Oxford University Press. 2005. URL: <https://doi.org/10.1093/0199278598.001.0001>
3. Бурашнікова О.С. Міжнародний досвід цифровізації в податковій сфері. Філософія економіки та управління. № 14 (91). 2023. DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-14-91-17>
4. Моїсєєв В. Оподаткування криптовалют: світова практика та ситуація в Україні. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/opodatкування-kriptovalyut-u-sviti-ta-ukrayini-u-zhovtni-2023-roku>.
5. Давиденко Н. М., Жовніренко О. В., Оліфер І. О. Вплив тіньової економіки на податкову систему країни. Підприємництво та інновації. 2020. - Вип. 13. С. 94-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2020_13_20.
6. Смеляненко, Л., Заболотна С. Систематизація механізмів та інструментів державної політики детінізації економіки. Економічний простір, (185), 2023. С. 124-131. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-22>.
7. Колісник А. С. Оподаткування в умовах цифровізації економіки: до питання правового регулювання. Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0, 21 травня 2021 року. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 68-75. URI <https://openarchive.nure.ua/handle/document/17622>
8. Оджиковський В. Утіралова К., Чопик І. Віртуальні активи: старе по-новому. [Електронний ресурс] Юридична газета. №1, (779 – URI: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/virtualni-aktivi-stare-ponovomu.html>
9. Makarov I., Schoar, A. Blockchain Analysis of the Bitcoin Market [Electronic resource] NBER WP 29396. 2021. Accessed mode: <https://www.nber.org/papers/w29396>

10. Sarfo N. A. Central Bank Digital Currencies Raise Tax Questions [Electronic resource] Tax Notes International. 2022. 107, 989– 992. Accessed mode: <https://www.taxnotes.com/lr/resolve/tax-notes-international/central-bank-digital-currencies-raise-taxquestions/7dz6j>
11. Fool M. Over 46 Million Americans Likely to Buy Crypto in the Next Year (First published online June 21) [Electronic resource]: Study. 2022. Accessed mode: <https://www.fool.com/the-ascent/research/study-americans-cryptocurrency>.
12. Foley, S. Jonathan, K., and Putnin, š, T Sex, Drugs, and Bitcoin: How Much Illegal Activity Is Financed through Cryptocurrencies? [Electronic resource] Review of Financial Studies. 2019. Vol.32 Pp. 1798–1853. DOI: , <https://doi.org/10.1093/rfs/hhz015>
13. Cryptocurrency Ownership Data. Платформа Triple. URL. <https://triple-a.io/cryptocurrency-ownership-data/>
14. Федоров М. В Україні щоденний обіг віртуальних активів становить 1 млрд грн. URL: <https://gordonua.com/ukr/blogs/mihail-fedorov/v-ukrajini-shchodennij-oborot-virtualnih-aktiviv-stanovit-1-mlrd-grn-ale-vse-tse-v-tini-ni-z-odniji-operatsiji-ne-platjatsja-podatki-1571520.html>
15. Закон України «Про віртуальні активи». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, № 15, ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.
16. Public consultation on FATF draft guidance on a risk-based approach to virtual assets and virtual asset service providers. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/fatfrecommendations/documents/public-consultation-guidance-vasp.html>.
17. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні 10225 від 07.11.2023 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123>
18. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання обороту віртуальних активів в Україні 10225-1 від 17.11.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43232>
19. Thiemann A. Cryptocurrencies: An Empirical View from a Tax Perspective, JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms No 12/2021/2021. URL: <https://joint-research-centre.ec.europa.eu/system/files/2021-08/jrc126109.pdf>
20. Alstadsæter A., Johannesen N., Zucman G. Tax Evasion and Inequality. American Economic Review. 109(6). 2019:2073–2103. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.20172043>
21. У Мінцифри оцінили обсяг криптовалюти в обігу. Дзеркало тижня. [03 вересня], 2021. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/u-mintsifri-otsinili-obsjah-kriptovaljuta-v-obih-v-ukrajini.html>
22. Інтернет сторінка біржі Kuna. URL: https://kuna.io/trade/BTC_USDT
23. Cryptocurrency Gains by Country. BY CHAINALYSIS TEAM. MARCH 14, 2024. URL: <https://www.chainalysis.com/blog/cryptocurrency-gains-by-country-2023/>
24. Avi-Yonah R., Mohanad S. A New Framework for Taxing Cryptocurrencies [Electronic resource] University of Michigan Public Law Research Paper No. 22-014. 2022. Accessed mode: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4071391,
25. Історія світового ринку криптовалюти 2016-2023 та сценарій її впровадження в Україні Ukraine Economic Outlook, 8.11.2023. URL: <https://www.ukraine-economic-outlook.com/uk/post/crypto-history-2016-2023-ua>

References

1. Bains P., Ismail A.; Melo F. (2022) Sugimoto N. Regulating the Crypto Ecosystem: The Case of Unbacked Crypto Assets. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fintech-notes/Issues/2022/09/26/Regulating-the-Crypto-Ecosystem-The-Case-of-Unbacked-Crypto-Assets-523715>
2. Clotfelter, C. T. (2005) Gambling Taxes. In Theory and Practice of Excise Taxation: Smoking, Drinking, Gambling, Polluting, and Driving. Chapter 4, Oxford University Press. URL: <https://doi.org/10.1093/0199278598.001.0001>
3. Burashnikova, O. (2023). Mizhnarodnyi dosvid tsifrovizatsiyi v podatkoviy sferi. [International experience of digitalisation in the tax field.] *Filosofiya ekonomiki ta upravlinnya - Humanities Studies*, 91(14), 148–157. doi: 10.32782/hst-2023-14-91-17 (in Ukrainian)
4. Moyisyeyev V. (2023) Opodatkovannya kriptovalyut: svitova praktyka ta situatsiya v Ukraini [Taxation of cryptocurrencies: global practice and the situation in Ukraine]. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/opodatkovannya-kriptovalyut-u-sviti-ta-ukrayini-u-zhovtni-2023-roku>
5. Davydenko, N., Zhovnirenko, O., & Olifer, I. (2020). Vplyv tinovoi ekonomiky na podatkovu systemu krainy [The impact of the shadow economy on the country's tax system]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii, - Entrepreneurship and innovation* 13, 94–98. doi: 10.37320/2415-3583/13.18 (in Ukrainian).
6. Yemelianenko, L., & Zabolotna, S. (2023). Systematizatsiia mekhanizmv ta instrumentiv derzhavnoi polityky detinizatsii ekonomiky Ukrainy [Systematisation of mechanisms and instruments of the state policy of de-shadowing the Ukrainian economy]. *Ekonomichnyi prostir - Economic space*, 185, 124–131 <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-22> (in Ukrainian)
7. Kolisnyk, A. (2021). Opodatkovannya v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky: do pytannia pravovoho re-huliuвання [Taxation in the context of digitalisation of the economy: on the issue of legal regulation]. In *Aktualni problemy hospodarskoi diialnosti v umovakh rozbudovy ekonomiky Industrii 4.0 - Actual problems of economic activity in the conditions of development of the economy of Industry* (21 May, Kharkiv, pp. 68–75). Kharkiv URI <https://openarchive.nure.ua/handle/document/17622> (in Ukrainian).
8. Odzhikovs'kiy V., Utiralova K., Chopik I. Virtual'ni aktivi: stare po-novomu. [Virtual assets: the old in a new way] [Elektronniy resurs] Yuridichna hazeta. No 1, (779). URI: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informatsiynе-pravo-telekomunikatsiyi/virtualni-aktiviv-stare-ponovomu.html>

9. Makarov I., Schoar, A. (2021) Blockchain Analysis of the Bitcoin Market [Electronic resource] NBER WP 29396. Accessed mode: <https://www.nber.org/papers/w29396>.
10. Sarfo, N. A. Central Bank Digital Currencies Raise Tax Questions [Electronic resource] Tax Notes International. 2022. 107, 989–992. Accessed mode: <https://www.taxnotes.com/lr/resolve/tax-notes-international/central-bank-digital-currencies-raise-taxquestions/7dz6j>.
11. Fool M. (2022) Over 46 Million Americans Likely to Buy Crypto in the Next Year (First published online June 21) [Electronic resource]: Study. Accessed mode: <https://www.fool.com/the-ascent/research/study-americans-cryptocurrency>.
12. Foley, S. Jonathan, K., and Putnin, š, T (2019) Sex, Drugs, and Bitcoin: How Much Illegal Activity Is Financed through Cryptocurrencies? [Electronic resource] Review of Financial Studies. Vol.32 Pp. 1798–1853. DOI: <https://doi.org/10.1093/rfs/hhz015>
13. Triple (2024) Cryptocurrency Ownership Data. URL: <https://triple-a.io/cryptocurrency-ownership-data/>
14. Fedorov M. V Ukraini shchodenniy obih virtual'nikh aktiviv stanovit` 1 mlrd hrn [In Ukraine, the daily turnover of virtual assets is UAH 1 billion.] URL: <https://gordonua.com/ukr/blogs/mihail-fedorov/v-ukrajini-shchodennij-oborot-virtualnih-aktiviv-stanovit-1-mlrd-grn-ale-vse-tse-v-tini-ni-z-odnijeji-operatsiji-ne-platjatsja-podatki-1571520.html>.
15. Zakon Ukraini «Pro virtual`ni aktivii». [The Law of Ukraine "On Virtual Assets"]. Vidomosti Verkhovnoyi Radi Ukraini (VVR), 2023, # 15, st.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
16. Public consultation on FATF draft guidance on a risk-based approach to virtual assets and virtual asset service providers. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/fatfrecommendations/documents/public-consultation-guidance-vasp.html>
17. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukraini ta inshikh zakonodavchikh aktiv Ukraini shchodo vrehulyuvannya oborotu virtual'nikh aktiviv v Ukraini [Draft Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine on regulating the turnover of virtual assets in Ukraine] No 10225 vid 07.11.2023 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43123>
18. Proekt Zakonu pro vnesennya zmin do Podatkovoho kodeksu Ukraini ta inshikh zakonodavchikh aktiv Ukraini shchodo vrehulyuvannya oborotu virtual'nikh aktiviv v Ukraini [Draft Law on Amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine on regulating the turnover of virtual assets in Ukraine] No 10225-1 vid 17.11.2023 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43232>
19. Thiemann, A. (2021). "Cryptocurrencies: An Empirical View from a Tax Perspective", JRC Working Papers on Taxation and Structural Reforms No 12/2021. URL: <https://joint-research-centre.ec.europa.eu/system/files/2021-08/jrc126109.pdf>
20. Alstadsæter, A., Johannesen, N., and Zucman, G. (2019). "Tax Evasion and Inequality". American Economic Review, 109(6), 2073–2103. URL: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.20172043>.
21. U Mintsifri otsinili obsyah kryptovalyuti v obihu. [The Ministry of Digital has estimated the amount of cryptocurrency in circulation]. *Dzerkalo tizhnya - Mirror of the week*. September 3, , 2021. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/u-mintsifri-otsinili-obsjah-kriptoaljuta-v-obih-v-ukrajini.html>
22. Інтернет сторінка біржі Kuna. URL: https://kuna.io/trade/BTC_USDT
23. CHAINALYSIS TEAM (2024) Cryptocurrency Gains by Country. [MARCH 14]. URL: <https://www.chainalysis.com/blog/cryptocurrency-gains-by-country-2023/>.
24. Avi-Yonah R., Mohanad S. (2022) A New Framework for Taxing Cryptocurrencies [Electronic resource] *University of Michigan Public Law Research Paper* No. 22-014. Accessed mode: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4071391
25. Istoriya svitovoho rinku kryptovalyuti 2016-2023 ta stsensariy yiyi vprovadzhennya v Ukraini Ukraine [The history of the global cryptocurrency market 2016-2023 and the scenario of its introduction in Ukraine] *Economic Outlook Ukraine*, 8.11.2023. URL: <https://www.ukraine-economic-outlook.com/uk/post/crypto-history-2016-2023-ua>